

v. d. S.

VERGELIJKING
EN
KARAKTERISEERING.

REDE,

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING

VAN HET

HOOGLEERAARSAMBT

AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM,

op den 26sten MAART 1900

DOOR

DR R. C. BOER.

AMSTERDAM

SHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL

1900.

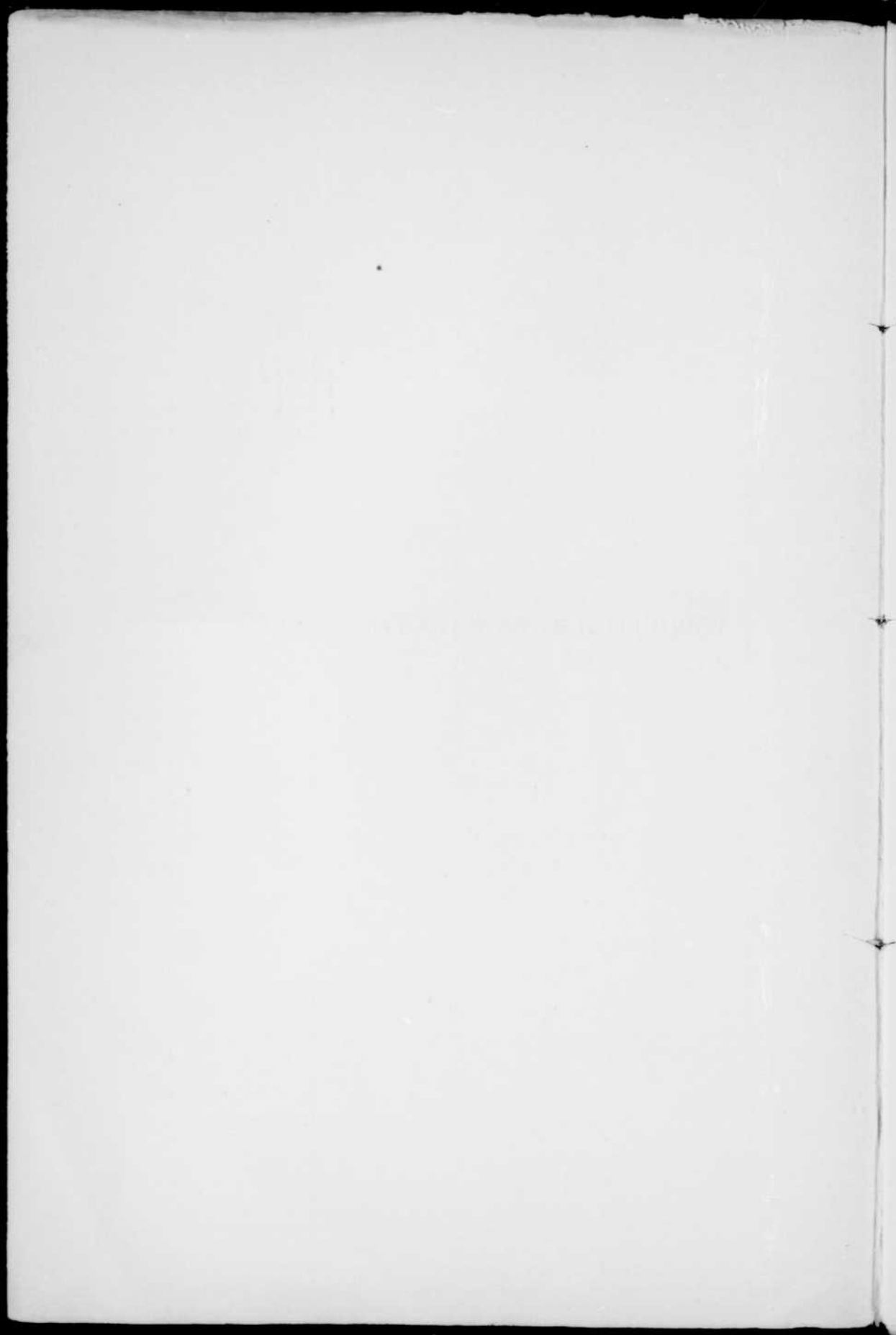
Redev. M 5

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

01 2607 1232

VERGELIJKING EN KARAKTERISEERING.

VERGELIJKING
EN
KARAKTERISEERING.

REDE,

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING

VAN HET

HOOGLEERAARSAMBT

AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM,

op den 26sten MAART 1900

DOOR

DR R. C. BOER.

AMSTERDAM

SHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL

1900.

EDEL ACHTBARE HEEREN BURGEMEESTER, WETHOU-
DERS EN LEDEN VAN DEN RAAD DEZER GEMEENTE!
EDEL GROOT ACHTBARE HEEREN CURATOREN DEZER
UNIVERSITEIT!

WEL EDEL HOOG GELEERDE HEEREN PROFESSOREN!
WEL EDEL ZEER GELEERDE HEEREN DOCTOREN IN
DE VERSCHILLENDE WETENSCHAPPEN, LECTOREN EN
PRIVAATDOCENTEN!

WEL EDELE HEEREN STUDENTEN!

EN GIJ ALLEN, DIE DEZE PLECHTIGHEID MET UWE
TEGENWOORDIGHEID VEREERT!

ZEER GEACHTE TOEHOORDERESSEN EN TOEHOORDERS!

Er zijn algemeen bekende waarheden, die in sommige tijden de beteekenis krijgen van nieuwe ontdekkingen. Ze zijn in geenen deele nieuw, maar ze verschijnen door een samenloop van omstandigheden, door den gang der wetenschap, eensklaps in een nieuw licht, en van hunne zijde werpen zij over oude vragen een onverwacht schijnsel. Hoe minder gecompliceerd zij zijn, hoe grooter verwondering zij in hun verheven eenvoud wekken; hoe meer men zich bevreemt, ze niet vroeger in haar volle strekking toegepast te hebben; hoe lichter zij het karakter van leuzen aannemen.

Wanneer dat geschiedt, is echter ook de tijd gekomen om op zijn hoede te zijn. Want gelijk iedere actie uit haren aard reactie voortbrengt, zoo is ook iedere waarheid, vooral wanneer zij tot axioma verheven wordt, de moeder harer tegenstelling.

Zulk eene bekende waarheid, die voor de wetenschap onzer eeuw misschien meer dan eenige andere vruchtbaar geworden is, is het denkbeeld, dat gemeenschappelijke eigenschappen kenmerken zijn van gemeenschappelijke afstamming. Hoe eenvoudig is het beginsel, dat wij bij de beoordeeling van alle daagsche zaken onophoudelijk toepassen, waar wij bijvoorbeeld twee personen aan de gelijkheid hunner aangezichts-trekken als broeders herkennen. En toch, welk een omwenteling heeft het in de eeuw, wier einde wij naderen, niet in de wetenschap tot stand gebracht! Van zijn beteekenis voor de biologie spreek ik nu niet, maar is het niet een eerste axioma dier wetenschappen, wier doel de studie van den menschelijken geest is? Vóóraan komt de taalkunde. Hier heeft het de oogen der onderzoekers geopend voor den historischen samenhang van groote volkengroepen, die in de geschreven geschiedenis als volslagen vreemden tegenover elkander staan, en omgekeerd heeft het ook geleerd, erkende groote volkenfamiën met meer of min wiskundige zekerheid in groepen te verdeelen, en deze groepen wederom in kleinere afdeelingen, zoodat grammatische handboeken stamtafels van volken opnemen, die er uitzien als geslachtsregisters van famiën.

De vergelijkende grammatica is de oudste eener reeks zusterwetenschappen, die alle hetzelfde principe

huldigen. De vergelijkende literatuurgeschiedenis; de vergelijkende beschavingsgeschiedenis; de vergelijkende mythologie, — voor alle geldt hetzelfde beginsel: gemeenschappelijke trekken wijzen op gemeenschappelijke oorsprong. Het is duidelijk, dat men de stelling ook omkeeren kan en zeggen: „Waar gemeenschappelijke oorsprong een feit is, is overeenstemming in aard te verwachten.” De consequentie dezer zienswijze is, dat men daar, waar gelijkheid tusschen het verwante niet wordt aangetroffen, de fout zoekt bij den beschouwer, wiens blik in het wezen der zaak niet vermag door te dringen, en dat men — om bij de geschiedenis der menschheid te blijven — alleen datgene voor oud en oorspronkelijk aanziet, wat bij *verschillende* onderling verwante volken wordt aangetroffen, — maar dat dan ook in zijn geheel. Voor den beschouwer, die zoo oordeelt, dient het afwijkende uitsluitend tot karakteriseering der bijzondere ontwikkeling van enkele volken.

In abstracto is deze wijze van redeneeren onaanastbaar. Als het maar niet zoo moeilijk was, uit te maken, wat een gemeenschappelijke trek is. De vergelijkende grammatica verkeert tegenover deze moeilijkheid in de gunstigste conditie, en het is zeker geen toeval, dat juist *zij* het verst gegaan is in de toepassing van het beginsel en er tot nu toe de — naar het schijnt — meest blijvende uitkomsten mee bereikt heeft. Wat zij bij de zusterwetenschappen vóór heeft? Dat zij zich bezig houdt met een groot aantal kleine verschijnselen, wier regelmatig wederkeeren onder bepaalde omstandigheden aanleiding

geeft tot strikte formuleering. Wanneer ik zie, dat aan het Latijnsche woord *pater* in het Gotisch een woord beantwoordt, dat met eene *f* begint, en ik neem hetzelfde verschijnsel in het Angelsaksisch waar, dan is dat nog geen reden, om een nadere verwantschap tusschen het Gotisch en het Angelsaksisch tegenover het Latijn aan te nemen; immers, het ware op zich zelf volstrekt niet ondenkbaar, dat de overgang van *p* in *f*, dien dat woord in die beide talen doormaakte, aan geheel verschillende oorzaken ware toe te schrijven, en waar langs verschillende wegen een gelijk resultaat bereikt wordt, is dat resultaat toch zeker geen bewijs van genetischen samenhang. Maar de waarschijnlijkheid, dat ik met eene toevallige overeenstemming te doen heb, wordt minder, waar ik hetzelfde verschijnsel zich zie herhalen. Wanneer ik opmerk, dat met geene andere uitzonderingen dan zulke, die den regel bevestigen, aan eene Latijnsche *p* in meer dan ééne taal eene *f* beantwoordt, dan ben ik gedwongen, tusschen deze reeks van verschijnselen een samenhang aan te nemen, en het begrip taalwet is geboren, en op grond van die taalwet de voorstelling van de verwantschap. Want, ik herhaal het, niet uit den gelijken klankovergang, maar uit de gemeenschappelijke oorzaak van den gelijken klankovergang valt de verwantschap op te maken.

Ik wil mij onthouden van kritiek op de methode der vergelijkende grammatica, die toch — ofschoon de uitkomst in een geval als het genoemde onbetwistbaar is, — wel mogelijk ware, en wijs u liever op

de onmogelijkheid, om deze methode toe te passen op een gebied, waar de verschijnselen zich meer geïsoleerd voordoen, b.v. de mythologie. Zoowel de Germanen als de Indiërs hebben een god gekend, die met den lichtenden hemel identiek was; beide volken hebben zijn naam in hun mythenschat bewaard, en beide hebben hem zijn plaats doen inruimen aan een god van het onweer, die een donderkeil als wapen voert. Welk besluit kan ik uit deze overeenstemming trekken? Ik bevind mij in het zooeven genoemde geval van den onderzoeker, die tot de ontdekking gekomen is, dat aan het Latijnsche woord *pater* in verschillende Germaansche talen een woord beantwoordt, dat met *f* begint, en die dit verschijnsel beoordeelen moet zonder de hulp van andere gegevens. Ik merk een gelijkheid op, die ik niet weet te verklaren, en moet geduldig het licht afwachten, dat van nieuwe feiten zal uitgaan. Eene niet begrepene gelijkheid is geene gelijkheid, en de schoone leus ontheft ons niet van de verplichting, de vraag te stellen: „Onder welke voorwaarden kan uit een waargenomen overeenstemming een genealogisch besluit getrokken worden?” Vergunt mij, dat ik bij deze vraag eenige oogenblikken stil sta.

Er is een tijd geweest, waarin men meende, ieder ethnologisch vraagstuk te kunnen oplossen met behulp der etymologie. Men redeneerde aldus: Wanneer twee volken een woord gemeen hebben, zonder dat de waarschijnlijkheid bestaat, dat het eene volk het van het andere heeft overgenomen, dan volgt daaruit,

dat de voorouders dier volken dat woord en dus ook de met dat woord verbonden voorstelling bezaten in een tijd, toen zij nog eene ethnographische eenheid uitmaakten. Met eenige vrijheid in het bepalen van den voorstellingsinhoud der woorden, kan men het langs deze hypothetischen weg ver brengen. Men kan bewijzen, en heeft ook wel bewezen, — dat de Indo-Germanen een akkerbouwend volk waren, dat zij de banden der familie heilig hielden, dat zij met metalen — en waarom ook niet met hunne bewerking? — bekend waren, toen zij nog als een, trouwens hoog ontwikkeld, *ur*-volk bijeenwoonden in Oost-Azië, of langs de Oostzee, of waar de localisatielust der onderzoekers hun een woonplaats wenschte aan te wijzen. Ook op het gebied der mythologie zijn met deze methode wonderen verricht. Ik kies op *dit* gebied een voorbeeld, om u te doen zien, dat de methode oud is, al treedt zij eerst in later tijd onder officieelen naam op. De *A sen*, zoo vertelt de bewerker van de voorrede der Snorra-Edda, kwamen — zooals immers de naam aanduidt — uit *A zië*¹⁾, onder leiding van Óðinn, die — het zij in het voorbijgaan gezegd — niemand anders was dan Priamus, onder een anderen naam. De vrouw van dien Óðinn heette Frigiða of Frigia — op een letter meer of minder komt het niet aan — „die wij Frigg noemen.” Een der reisgenooten heette naar de stad Troja Trór, en gij kunt het al raden: „hem noemen wij Þórr.” De vrouw van dien Þórr was genaamd Sibil, „die wij Sif

¹⁾ Edda Snorra, Sturlusonar, Hafniae 1848, I, 20 e. v.

noemen;” in dien geest zet onze mytholoog zijne uitlegging voort. Dwaas genoeg vinden wij ze, maar waarom? Het komt mij voor, Geachte Toehoorders, dat hier twee gronden voor ons ongunstig oordeel aanwezig zijn. Vooreerst is, bij al hetgeen wij *niet* weten, toch ons historisch inzicht voldoende, om het verhaal van den voorredenaar, zelfs zonder onderzoek naar des verhalers bronnen, voor absurd te verklaren, en dan — de etymologie deugt niet. Maar voor den schrijver van den proloog was het verhaal niet absurd, en de etymologie was in zijn oogen juist. Moet ons deze overweging niet huiverig maken, om aan eene etymologie eene al te groote autoriteit toe te kennen in zaken, die de cultuur en het gedachtenleven der volken betreffen, vooral waar sprake is van voorhistorische verhoudingen, die wij aan de hand van geschreven bronnen even min of nog minder kunnen controleeren dan onze IJslander uit de dertiende eeuw de verhouding tusschen Trojanen en Noormannen? — Ik verneem de tegenwerping, dat onze etymologie toch niet die der verhalenfabrikanten uit de dertiende eeuw is. — Gewis niet; doch is zij daarom onfeilbaar? Wordt niet, in dezelfde mate als het haar met behulp eene verfijnde methode gelukt in vroegere perioden door te dringen, ook haar materiaal onzekerder? Is niet het aantal hypothetische klankwetten legio, en worden niet sommige uitsluitend gesteund door weinige zeldzaam voorkomende woorden, die volgens andere even hypothetische wetten even gemakkelijk op eene gansch andere wijze kunnen verklaard worden? En van een etymologisch standpunt zijn mythische

namen, hoe vaak ze ook mogen voorkomen, altijd ἀπαξ λεγόμενα. Immers, allegorische goden als Πλοῦτος mogen door hun naam hun karakter te kennen geven, inderdaad mythische wezens plegen zooveel ouder te zijn dan de volzinnen, waarin zij in gedichten of liturgieën genoemd worden, dat uit het verband van den zin zelden omtrent de beteekenis van den naam iets blijkt, en de verbeelding van den etymoloog heeft dus vrij spel. Doch zelfs, indien deze moeilijkheden niet bestonden: is het niet terecht gezegd, dat de etymologie der mythologen eene andere is dan de etymologie der etymologen? ¹⁾ Eindelijk, om de vraag niet uitsluitend van de mythologische zijde te bezien; bewijst zelfs een volkomen zekere etymologie iets omtrent den cultuurtoestand van een *ur*-volk? Kan niet een woord, zelfs lang nadat een stam zich in duidelijk onderscheiden volken verdeeld heeft, nog bij die verschillende volken gemeenschappelijke veranderingen ondergaan, zoowel in vorm als in beteekenis? Wie twijfelt er aan, dat het woord *rijten* een Germaansch woord is? En toch, wie zal uit het feit, dat het zoowel in het Engelsch als in sommige Skandinavische talen „schrijven” beteekent, durven afleiden, dat de gemeenschappelijke voorouders dier volken, in eene periode van volstrekte spraakeenheid de kunst van schrijven verstonden en ze door dat werkwoord aanduidden?

¹⁾ Sijmons. De Ontwikkelingsgang der Germaansche Mythologie, p. 17. — Over den „unfug”, dien de vergelijkende mythologen soms met de etymologie drijven, zie men Vodskov's interessant opstel „Guder og Gloser” is zijne „Sprede Studier”; met name p. 110 e. v.

Maar door de etymologie niet als volstrekte autoriteit te erkennen in zaken van niet zuiver spraakkunstigen aard zijn wij nog geen stap nader gekomen tot de beantwoording der vraag, welke autoriteit dan wel geëerbiedigd moet worden, welke mate van overeenstemming voldoende is, om ons een samenhang op litterair of mythologisch gebied of in eenig ander onderdeel van het geestesleven der volken te doen aannemen. Laat ons trachten door een paar voorbeelden inzicht te krijgen in den aard der moeilijkheden, die zich hier voordoen. Wie zich ook maar korten tijd met skaldenpoëzie heeft bezig gehouden, kent de eigenaardige voorliefde dezer dichters voor omschrijvingen, en wel van zeer bijzonderen aard. Het is een spel van het verstand, dat zich verlustigt in het opgeven van raadselen. Daar komt het o. a. voor, dat het eerste lid, soms ook beide leden, van een samengestelden eigennaam als appellativum opgevat en door een synonym vervangen of op een zeer nuchtere wijze omschreven worden. Zoo zal bv. zulk een dichter een water, dat *Hrútafjörðr* heet, met geen naam liever noemen dan *Veðrafjörðr*, want zoowel *hrútr* als *veðr* beteekent „ram.” Den *Ísafjörðr* (*Ysfjord*) noemt hij „fjord van het dak der zee;” immers het ijs bedekt de zee. Of een man, die *Þorbjörn* d.w.z. beer van *Þórr* heet, wordt genoemd „de bruller van den vijand van *Hafli*;” immers een beer brult, en de godheid *Þórr* is volgens de overlevering een vijand van de reuzen, onder welke zich inderdaad eene persoonlijkheid bevindt, die den naam *Hafli* draagt. Werpen wij thans een blik naar het verre Oosten,

dan merken wij bij Indische dichters eene dergelijke neiging op. Eene stad heet *Hastinâpura*, d. w. z. Olifantenstad. Wat doet nu onze dichter? Hij noemt de stad: „de naamgenoot van den olifant,” maar substitueert tevens voor het woord *hastin*, olifant, een ander woord van gelijke beteekenis, nl. *gaja*, zoodat de stad, in plaats van *Hastinâpura*, *gajasâhvaya* heet. Of hij gaat nog een stap verder en zet in de plaats van *gaja* het woord *nâga*, dat wel is waar „olifant,” maar óók „slang” beteekent, zoodat de lezer, indien hij niet vlug genoeg van begrip is *nâgasâhvaya* kan opvatten als: „naamgenoot der slangen.” Hij moet dan zelf maar uitrekenen, dat *nâga* in dit geval synoniem met *hastin* is. Voorwaar eene treffende overeenstemming met de manier der skalden, en wel geschikt, om onze gewone voorstelling omtrent de groepeerings der Indo-Germaansche volken een oogenblik aan het wankelen te brengen. Maar ook slechts een oogenblik. Want wij gevoelen het onmiddellijk: deze overeenstemming kan niet anders dan toevallig wezen. Waarom? Omdat eene dergelijke mode, als wij hier zoowel in de Indische als in de Skandinavische letterkunde ontmoeten, slechts ontstaan kan bij een volk met eene geraffineerde cultuur, welke uit den aard der zaak van veel jonger datum is dan het gemeenschappelijk leven der voorouders van twee zoo ver uiteenwonende en betrekkelijk in zoo geringen graad met elkaar verwante volken als Indiërs en Noormannen. Deze mode is dus het product eener afzonderlijke ontwikkeling. — Maar, zal men vragen, de karakterkiem, waaruit een dergelijke litteraire smaak zich

ontwikkelde, kan die niet in den *ur*-tijd te zoeken zijn? Wie zal het ontkennen, maar tevens: wie zal deze karakterkiem anders definieeren dan als eene zekere scherpzinnigheid, die bij zoo vele volken wordt aangetroffen? Hier onttrekt zich de samenhang aan onze waarneming, en alleen met behulp eener groote phantasie kunnen wij op grond dezer feiten een sterken aanleg voor verstandspoëzie bij het Indo-Germaansche *ur*-volk niet constateeren, maar construeeren.

Maar indien nu eene dergelijke overeenstemming in litterairen smaak wordt waargenomen bij volken, die nauw met elkander verwant zijn, bv. bij Skandinaviërs en Angelsaksen, welke reden hebben wij, om dan *wel* historischen samenhang aan te nemen? Strikt genomen geene. Want wij zagen, dat ook op het gebied van den smaak volkomen analoge verschijnselen uit geheel verschillende omstandigheden kunnen worden geboren. Waarom zou dus zulk een toeval niet in het spel kunnen wezen, waar overeenstemmingen tusschen nauw verwante volken zich voordoen? De verwantschap is alleen een aanleiding om de mogelijkheid eener gemeenschappelijke ontwikkeling van den smaak aan te nemen, geenszins het universeele middel om alle overeenstemmingen te verklaren. Toch zal niemand op het denkbeeld komen van toeval te spreken, als hij ziet, dat zoowel Angelsaksische als Noorsche dichters een vorst een ever of een zwaard den bliksem van den strijd noemen. Waarom niet? Omdat deze overeenstemming samengaat met een reeks andere overeenstemmingen, wier ver-

eeniging slechts ééne verklaring toelaat. Maar waar is de grens tusschen zekeren samenhang en mogelijk toeval? Geachte toehoorders, wij betreden hier ook in het wetenschappelijk onderzoek het gebied van den smaak, waar het subjectieve oordeel van den onderzoeker een groote rol speelt, waar honderd kleinigheden, die zich niet laten afwegen, toch mede in aanmerking komen, waar vaste formuleering onmogelijk is.

De reden, waarom in het hierboven genoemde geval een verschijnsel in de Germaansche en een in de Indische letterkunde zich niet onmiddellijk met elkander laten vergelijken, is, zooals ons bleek, gelegen in het feit, dat beide verschijnselen eindpunten eener ontwikkeling zijn, waarvan men het uitgangspunt niet kan nagaan, maar waarvan men a priori moet veronderstellen, dat zij langs verschillende wegen gegaan zijn. Men zou hieruit de les kunnen trekken, dat het aanbeveling verdient, bij de vergelijking der uitingen van het geestesleven van volken, die niet in historischen tijd met elkander in voortdurend verkeer hebben gestaan, meer op grondtrekken dan op bijzonderheden te letten. De vraag zou gesteld moeten worden: Welke karaktertrekken liggen ten grondslag aan eene letterkunde of eene mythologie; welke denkbeelden vinden daarin telkens nieuwe uiting, zelfs daar, waar die uiting niet in de bedoeling van een schrijver of dichter lag? Wanneer zulk een gedachte of zulk een trek het eigendom van verschillende volken is, dan hebben wij toch zeker met een kenmerk van nauwe verwantschap te doen. Al weer theoretisch volkomen juist, en toch, hoe moeilijk is het, ook

indien men deze meer voorzichtige methode volgt, juist die trekken te vinden, die eenige bewijskracht bezitten! Wat is de meest typische trek der Germanen, die in hun geschiedenis en in hun geheele letterkunde telkens weerkeert, de trek, waarmee zij uitentreure gekarakteriseerd worden? Is het niet hun vertwijfelde dapperheid? Maar nu vraag ik: wat is daarmee gezegd, waardoor de Germanen zich van andere volken onderscheiden? Waren de Romeinen niet dapper, zij die een wereldrijk stichtten? Of moeten wij soms die dapperheid aanmerken als een gemeenschappelijken trek, waaruit nadere verwantschap tusschen Germanen en Romeinen blijken zal? Maar de Grieken dan, die den strijd met Xerxes aanbonden? Dapper en krijgshaftig zijn alle jonge volken; dapper is ieder dier, dat leven of vrijheid verdedigt of op roof uitgaat; en men leert veel meer door de vergelijking met een volk dat anders is, dan door te constateeren, dat de dapperheid uit den *ur*-tijd stamt. Is niet de zachtzinnigheid der Indiërs veel karakteristieker? De zachtzinnigheid, die telkens en telkens weer de levensbeschouwing van den Brahmaan tegenover die van den krijgsman stelt en die leert:

„niet te dooden, waarheid spreken, lijdzaamheid te toonen voorwaar,
 „en de studie van de Veda is des Brahmanen hoogste deugd;
 „maar de roeping van den krijgsman moet niet worden gezocht door u,
 „straf te geven met gestrengheid en bescherming van 't menschenras”.

Om tot eene dergelijke levensbeschouwing te komen, is een eigenaardige ontwikkeling noodig; dapperheid is mogelijk en zelfs natuurlijk bij een staat van volkomen barbaarschheid.

Is er dan uit de krijgshaftige poëzie der Germanen niets omtrent hun bijzonder karakter te leeren? Ja, genoeg, mits men niet bij het algemeen begrip blijve staan maar er toe overga te onderzoeken, welke de aard van die krijgshaftigheid is. Ik geloof niet, dat men, dat doende, in de verzoeking zal komen een poging te wagen om Germanen en Romeinen onder één hoedje te vangen. Doch hierover hoop ik aanstonds iets naders te zeggen; thans is het mij om de opmerking te doen, dat te trekken, waarmee men een volk of een groep volken meent te karakteriseeren, ook van te algemeenen aard kunnen zijn, en dan verliest men zich in het algemeen menschelijke gelijk straks in het toevallige.

Wanneer dan evenmin de eindpunten eener ontwikkeling als de algemeene denkbeelden, die men in de letterkunde der volken ontmoet, eene in alle opzichten geschikte stof opleveren voor die vergelijking, die het doel heeft, verwantschap op te sporen, langs welken weg moet men dan te weten komen, welke trekken de volken genetisch verbinden, welke hen scheiden? Ja, men moet het punt zoeken, waar de gemeenschappelijke ontwikkeling ophoudt en de bijzondere begint, waar de neigingen eener volkenfamilie van het algemeen menschelijke, die van een volk van die der volkenfamilie zich beginnen te onderscheiden. Dat is geene gemakkelijke taak en daartoe wordt vereischt een veelzijdige studie van het geestesleven der volken. Het is niet mogelijk een volk in zijne verhouding tot zijne naaste verwanten te kennen, wanneer men het niet zelf van verschillende zijden

kent. Met de vergelijkende grammatica alléén komt men er zeker niet.

Ziehier echter eene ernstige moeilijkheid der vergelijkende methode in het algemeen. Want wie is zoo boud, dat hij zich in staat acht, de geheele cultuur van een aantal volken, zij het ook maar in hoofdtrekken, zich eigen te maken; ja, wie waagt het ook maar, dien arbeid te ondernemen? De onderzoeker ziet zich gedwongen eene keuze te doen, of hij beweegt zich over een ruim veld, maar is daarbij tot zekere oppervlakkigheid gedwongen, waardoor datgene, wat kenschetsend is, hem licht ontgaat, of hij streeft naar grondigheid, maar hij verliest den samenhang van het voorwerp zijns onderzoeks met het groote geheel uit het oog.

En toch is het een eisch van den tijd, noch het eene noch het andere te doen. Want indien het al vast staat, dat men, om met vrucht volken met elkander te vergelijken, althans één volk van naderbij moet kennen, even waar is het, dat men een volk zonder vergelijking met zijne naaste verwanten *niet* leert kennen. Wie helpt ons uit dezen doolhof? Gelukkig staat de zaak niet zoo vertwijfeld als eene strenge formuleering der beide polaire waarheden doet vermoeden. Het is er mee als met meer beginselen, die in de practijk een deel hunner gestrengheid verliezen. Immers al moge voorzichtigheid aan te bevelen zijn bij het uitspreken van een oordeel over de verwantschapsbetrekkingen der volken en andere laatste vragen der volkenkunde, zonder voorafgaande studie van het karakter en de cultuur dier volken in haar geheel,

daarmee is niet gezegd, dat niet de vergelijking ons bij de behandeling van eenvoudiger vraagstukken, ja bij de meest elementaire studie groote diensten kan bewijzen. Indien wij slechts met oordeel en met voorzichtigheid vergelijken.

Welke beteekenis hecht het taalgebruik aan het woord „vergelijken.” Is het niet het opmerken van punten van overeenstemming — *en* van punten van verschil? Het laatste zeker niet minder dan het eerste. En is het in de wetenschap anders? Is niet te scheiden wat uiteenloopt voor haar een beginsel van gelijke waarde als te verbinden, wat met elkander overeenkomt? En welke dezer beide werkzaamheden is de belangrijkste? Gij zult het met mij eens zijn, Geachte Toehoorders, dat de vraag, in een zoo absoluten vorm gesteld, niet beantwoord kan worden. Want beide werkzaamheden zijn de grondelementen van het menscheijk denken, en zoolang de mensch ook maar naar de allereenvoudigste waarheid gezocht heeft, heeft hij ze beide volbracht. *Anders* echter doet zich de vraag, die ik stelde, aan ons voor, wanneer wij ze op een bepaald geval toepassen. Vraagt men, wat iemand van nature eerder zal treffen, eene overeenstemming of een verschil, dan luidt naar mijne meening het eenig juiste antwoord: „datgene, wat hij niet verwacht heeft.” Gij wandelt door eene middeleeuwsche stad, wier bouwmeesters geen acht sloegen op moderne politieverordeningen. De behoefte, de smaak, de luim der inwoners heeft haar een bont voorkomen gegeven; hier stuit gij op een erkertje van eigenaardigen vorm, ginds op een vooruitstekenden

gevel; hier wordt uw aandacht getrokken door een zuilengalerij, ginds door een van verguldsel glinsterend dak aan het einde eener nauwe steeg. Maar gij betreedt eene nieuwe wijk, — en verbazing bevangt u. Lange rijen huizen onder één kroonlijst, een deur met twee vensters er naast beneden, drie vensters naast elkander boven, onder de ramen der benedenkamer de traliën de sousterrainverdieping. Gij verwondert u, dat die huizen op elkander gelijken als druppelen water, en toch is dat niets anders dan hetgeen gij gewend zijt te zien in vele steden, waar slechts een enkele kerk of een raadhuis juist door een afwijkenden bouwtrant in het oog valt; maar gij hadt het hier niet verwacht. Eene dergelijke verbazing maakt zich soms meester van den onderzoeker, die in zijne wetenschap stuit op onverwachte overeenstemmingen. De mannen, die honderd jaar geleden het Sanskrit beoefenden, sloegen de handen ineen, wanneer zij zagen, welk een groot aantal woorden in die taal met die moeilijke schriftteekens, die reeds zoo lang geleden in een zoo ver land gesproken werd, eene overeenstemming, ja eene regelmatige overeenstemming vertoonden met hun goed bekende woorden in Europeesche talen. Zij waren getroffen door een gelijkheid, die zij niet hadden verwacht, en maakten daaruit de gevolgtrekking, dat het volk, dat die taal gesproken heeft, nauw verwant was met de volken, die thans Europa bewonen. Sedert is men op velerlei gebied aan het zoeken geweest naar punten van overeenstemming en heeft wel eens samenhang meenen te ontdekken op een gebied, waar ze, zooals ik

voor u ontvouwd heb, niet zoo zeker is. Maar de nauwe verwantschap, zoo niet der volken, dan toch der talen bleef een resultaat der wetenschap, en werd sedert van de katheders gedoceerd, ook aan diegenen, wier eigen studie hen misschien nog niet aanstonds tot het opmerken dier verwantschap zou hebben gevoerd. Was het wonder, dat de verwachting zich hoog spande? Dat onder onervarenen de voorstelling kon ontstaan, als had men slechts de klankverschuiving, op zijn hoogst ook nog Verner's wet, ongedaan te maken, om Germaansch in puur Sanskrit om te zetten? Eene bittere teleurstelling wachtte hen, die zoo dachten! Wie tegenwoordig zich aangordt om de taal en de cultuur der Indogermaansche volkengroepen te bestudeeren, hij verkeert in het omgekeerde geval als de mannen, die den samenhang ontdekten; hij komt in de verwachting overeenstemming te zullen aantreffen, en hij vindt — verschil.

Mijns inziens hebben wij bij de inrichting onzer studie met dezen veranderden stand van zaken rekening te houden. Ik geloof, dat de tijd gekomen is, niet om de vruchten der inspanning van een vroeger geslacht te laten verloren gaan, maar toch om ons in zeker opzicht te beperken. Met een open oog voor hetgeen verbindt, komt het er toch op aan, ons de vraag te stellen, hoe het komt, dat volken van een gemeenschappelijken stam zóó sterk uiteenloopen als de Indogermaansche volken inderdaad doen. Het antwoord op die vraag zullen wij pas mogen hopen te vinden, wanneer wij met liefde ons verdiepen in die

eigenaardigheden van een volk, die niet aan de oppervlakte liggen, maar toch zijn karakter uitmaken. Een helder inzicht in het bijzondere, met behulp van vergelijking verkregen, zal ook over het algemeene, in dit geval den aard en den graad der verwantschap, een nieuw licht doen opgaan.

Indien dan alle onderzoek van het algemeene moet uitgaan van nauwgezette studie van het bijzondere, dan verwacht gij terecht van mij, Geachte Toehoorders, dat ik het in deze ure niet bij algemeene beschouwingen zal laten, maar dat ik u iets mee zal deelen omtrent het bijzonder karakter van een der volken, wier taal en letterkunde ik geroepen ben aan deze Universiteit te onderwijzen. Ik kies daartoe die volkengroep, waartoe wij zelf behooren, en zal trachten een enkelen karaktertrek daarvan voor uw oog in zulk een licht te plaatsen, dat hij zich duidelijk onderscheidt van wat de oppervlakkige beschouwer bij een ander volk met denzelfden naam zou noemen. Straks beloofde ik u reeds, op den heldenmoed der Germanen terug te komen. Zou het niet mogelijk wezen, deze eigenschap wat nader te omschrijven en ons eene voorstelling te maken van de psychische toestanden, waarmee het heroïsme van dit volk ten nauwste verbonden is?

Er is een heldendom, dat zijn oorsprong heeft in het bewustzijn, dat men deel uitmaakt van een groot, een bewonderd geheel. Zoowel de oude als de nieuwe geschiedenis wemelt van voorbeelden. Een Romeinsch jongeling, door den vijand met lijfstraffen bedreigd,

legt zijn hand in het vuur met de woorden: „Zoo veel geeft een Romein om pijn.” Werp mij niet tegen, dat deze vertelling slechts eene sage is; indien zij het is, dan is daardoor het toevallige buitengesloten, dat ieder historisch feit aankleeft, en bewijst zij slechts te duidelijker, dat het Romeinsch ideaal een opgaan van het individu in den staat was. Daarmee gaat gepaard een sterke aanleg tot militaire tucht en discipline. De zoon van den legeraanvoerder, die tegen het bevel des veldheers den vijand slag geleverd heeft, wordt, als hij zegevierend huiswaarts keert, met den dood gestraft. Eindelijk is deze geestesrichting verbonden met een talent tot organiseeren, dat eene wereldheerschappij vestigt.

Nauw verwant met dezen heldenmoed is die van het godsdienstig fanatisme. Ofschoon deze bij verschillende volken uiteraard verschillend getint is, heeft hij toch met het Romeinsche heroïsme dit gemeen, dat het individu — in den regel in nog veel hooger mate dan wanneer de staat het ideaal is — opgaat in een algemeen denkbeeld. Gewoonlijk gaat deze moed met minder wereldwijsheid gepaard, maar hij is daarvoor des te taaier en toont vooral eene buitengewone kracht in het dulden.

Bij de Germanen draagt de moed een geheel ander, ja, men zou bijna kunnen zeggen volmaakt het tegengestelde karakter. Bij hen is het geen onderwerping aan een ideaal, geen verheven plichtgevoel, geen goddelijke gave om te dulden; — neen, het is de pure lust tot strijden, die hen in den kamp voert. Vandaar de blijde toon, die in hun martiale poëzie heerscht.

„Hárr, die kan grijpen!
 Hrólf, die kan schieten!
 Mannen van adel,
 die nimmer vluchten!
 'k Wek u tot wijn niet
 noch minnekoozen.
 't Wek u tot 't harde
 spel der walkyre!"

aldus luidt het in een even statigen als opgewekten krijgszang uit den ouden tijd; en gelijk hier de strijd „het spel der walkyre" heet, zoo blijven ook in jonger proza woorden, die *spel* beteekenen, de gewone benaming voor gevecht.

Die lust in den kamp hangt ongetwijfeld samen met een sterk ontwikkeld individualisme. Het verhoogde zenuwleven, de prikkel van het gevaar hebben aan deze strijdvaardigheid zeker even veel aandeel als het gevoel van recht of de belangstelling in eene goede zaak. Voeg daarbij de bekoring die er is in het zich zelf doen gelden tegenover den vijand, wiens kracht men als 't ware tot de zijne maakt, eene bekoring, die in beeld gebracht is in de voorstelling, dat de mannen, die iemand verslagen heeft, in Walhalla hem moeten dienen ¹⁾, en gij komt een stap nader tot het verstaan van den Germaanschen moed. Deze kan zich onder bepaalde omstandigheden ook toonen als een vermogen om te dulden, maar hij is ook dan gemakkelijk te onderscheiden van de ideale lijdzaamheid ter verheerlijking Gods. Toen Egill Asláksson op bevel van koning Magnus berfoetr gehangen werd,

¹⁾ Zie bv. Helgakviða Hundingsbana II, 39. Helgi gebruikt den door hem gedooden Hunding, om slavendiensten te verrichten.

verheugden zijne vijanden zich in het vooruitzicht, hem te zien stuiptrekken; maar de veroordeelde besloot hun dat genoeg niet te gunnen; hij hield de beenen stijf bijeen en hing onbeweeglijk ¹⁾).

Ik behoef er u niet op te wijzen, hoe deze dapperheid gedragen is door zelfgevoel, en vestig er liever uw aandacht op, hoe zelfs de godsdienstige dweepzucht, waaromtrent ik zooveen opmerkte, dat zij meer dan eenige andere hartstocht in vereenzelviging met een buiten het individu staand ideaal bestaat, bij de Germanen dikwijls hetzelfde karakter van zucht tot persoonlijke vrijheid aanneemt. Toen Oláfr Tryggvason het heidendom met vuur en met zwaard uitroeide, ontmoette hij veel tegenstand, en er waren er, die de gruwelijkste martelingen doorstonden, liever dan zich met geweld tot het Christendom te laten bekeeren. Van Rauðr den sterke vertelt de overlevering, dat de koning hem veroordeelde om een levende slang in te slikken ²⁾). Door heftig te blazen wist Rauðr het dier van zich af te houden, tot de koning op het denkbeeld kwam, het monster in een buis te doen kruipen, die tusschen de tanden van den weerbarstigen heiden gezet werd. In de achterzijde der buis werd toen een gloeiend ijzer gestoken, waardoor de adder zich genoodzaakt zag, zijn eng verblijf te verlaten. Door de slokdarm in de maag van den ongelukkige neergedaald, opende het reptiel zich daarop een weg naar buiten door de zijde van zijn slachtoffer.

¹⁾ Morkinskinna p. 135-6; Fornmanna sqgur VII, 13.

²⁾ Óláfs saga Tryggvasonar, in Heimskringla ed. Unger p. 190-1.

De patiënt stond deze marteling moedig door, liever dan — waartoe hem tot het laatste oogenblik de gelegenheid gelaten werd -- den eenigen waren God te belijden. — Welk een geloofskracht! — Eilieve, wilt gij weten, hoe het met de geloofskracht der heidensche bewoners van het Noorden gesteld was, leest dan, hoe het Christendom op IJsland werd aangenomen. In het jaar 1000, hetzelfde, waarin de genoemde koning Oláfr verslagen werd, werd in de landsvergadering het besluit genomen, dat het volk voortaan het Christendom zou belijden. Waarom? Omdat een deel der inwoners christelijk, een ander deel heidensch gezind was, en men meende, dat verschil in godsdienst aanleiding tot onnoodig gewist kon geven. Het werd daarom beter gevonden, dat er maar ééne officieele belijdenis zou bestaan. Niemand verzette zich daartegen. Van toen af was de oude cultus slechts toegelaten, voorzoover hij niet in het openbaar werd uitgeoefend. Een volk, dat een nieuwen godsdienst aantrekt als een nieuw kleet, zonder spoor van dweepzucht, en dat tegelijkertijd de heimelijke oefening der oude religie duldt, laat zich niet om zijne godsdienstige meeningen pijnigen. Wat was het dan, dat Rauðr bewoog, tot het uiterste zich tegen den wil des konings te verzetten? Ik antwoord: Het was niets anders dan Germaansche koppigheid, Germaansche individueele vrijheidszucht, die zich niet wil laten dwingen tot wat hij niet uit eigen beweging doet. De nieuwe leer representeert de onderwerping; daarom is zij gehaat. Nauwelijks is de koning, die zich tot haar kampvechter maakte,

gevallen, of de verstokte heidenen nemen van zelf de religie aan, die de gedachte van den nieuwen tijd draagt. — Maar bij den koning zelf dan, hoor ik zeggen, daar was dan toch godsdienstig fanatisme aanwezig. — Ja wel, maar het fanatisme zoowel van Oláfr Tryggvason als van Oláfr den heilige was van vreemden oorsprong. Beiden hadden hun jeugd in landen doorgebracht, waar een sterk godsdienstig leven vroeg gewekt was; beider jeugdig gemoed had den invloed van Rome gevoeld; beider godsdienstig leven was een vreemde plant, die in het Noorden niet te huis behoorde en niet wilde tieren. Germaansch was slechts de hardheid, waarmee zij hun wil doorzetten; minder omdat zij zielen voor den hemel wilden winnen, dan omdat zij in ieder verzet tegen het nieuwe geloof een verzet tegen hunne macht zagen. Het is aan deze zijde dezelfde stijfhoofdigheid als aan gene. Daarom juist was de nieuwe leer voor hen zoo gewichtig, omdat zij een beginsel was, waarvoor men oorlog kon voeren, een leus, waarom men een leger kon verzamelen. — Een leger om de leer der liefde? — Ik behoef er slechts aan te herinneren, dat de krijgshaftige verzen, zooeven door mij aangehaald, voor koning Óláfr den heilige gezongen werden door zijn meest geliefden zanger op den avond, die voorafging aan den veldslag, waarin hij leven verloor.

De karaktertrek, dien wij bezig zijn te beschouwen, kan, zooals te verwachten is, onder bepaalde omstandigheden ook voeren tot handelingen, die juist het tegendeel van martiaal zijn. Toen verschillende kleine

vorsten, bevreesd voor de toenemende macht van Haraldr hárfagri een verbond met elkander sloten, ten einde gezamenlijk den overweldiger te bestrijden, en ieder hunner zijn vasallen ten strijde opriep, weigerde Kveldulfr, een edelman in Firðafylki zijn vorst te volgen¹⁾ Want, zoo redeneerde hij, ik heb mijn vorst wel beloofd, aan zijne zijde te strijden, als hij wordt aangevallen, maar ik ben niet verplicht met hem uit te trekken, ten einde het land van een vreemden koning te verdedigen. — De verbondenen werden verslagen, en Haraldr maakte zich meester van het land. Hij zond daarop boden tot Kveldulfr om hem uit te noodigen, zelf tot hem te komen, of anders zijn zoon te zenden. Maar Kveldulfr zocht een uitvlucht. En zijn zoon weigerde insgelijks tot den koning te gaan en motiveerde zijn besluit met de woorden: „mijn vader zal de man wezen, die over mij te gebieden heeft, zoolang hij leeft.” De tweede zoon, die later van eene reis te huis kwam, begaf zich in 's konings dienst, maar het duurde niet lang, voor hij met zijn heer in onvrede geraakte en door den koning met eigen hand gedood werd.

Het komt mij voor, dat deze vertelling een eigenaardig, en wel een niet uitsluitend gunstig licht werpt op het Germaansche vrijheids-ideaal. Wij herkennen hier het particularisme, dat voor het Germaansche gemeenschapsleven bij herhaling zoo verderfelijk geweest is, dat Duitschland eeuwen lang verhinderd heeft eene eenheid te worden, dat de ondergang

¹⁾ Egils saga Skallagrímssonar c. 3. e. v.

onzer republiek geweest is, dat nog heden ten dage leden van zoo menig parlement het belang van hun district doet stellen boven dat van het geheel. Een echt Germaansche trek, de eenzijdige overdrijving van een Germaansche deugd.

Ik wil van het Germaansche individualisme niet afstappen, zonder u nog een enkel voorbeeld genoemd te hebben van anderen aard, een voorbeeld uit de moderne letterkunde van hetzelfde volk, welks geschiedenis dezen trek zoo bijzonder duidelijk illustreert. Of is het iets anders, wanneer de twee hoofdwerken van Noorwegens grootsten dichter zich bezig houden met de vraag, wat het is, *zich zelf* te zijn? Wanneer hij aan zijn zelfbewustzijn uiting geeft in de volgende verzen :

„Laat de wereld dan haar gang gaan
 onder slavernij of vreugde; —
 echter, — komt het tot een botsing, —
 als mijn werk zij wil vernielen, —
 dan, bij God, dan sla ik toe!
 Plaats op heel den wereldbodem
 om geheel zich zelf te wezen,
 dat is wat een man mag eischen,
 en geen ander recht verlang ik.”

Waarlijk, door zijn individualisme toont Henrik Ibsen een Germaan van den echten stempel te zijn.

De Germaansche moed heeft echter nog andere elementen dan de zucht tot persoonlijke vrijheid. Ik geloof, dat ik bij u weinig tegenspraak zal ontmoeten, indien ik als een gewichtig bestanddeel noem de sterke verbeelding der Germanen, die bij hun nuchter ver-

stand zoo wonderlijk afsteekt, het dikwijls geheel overvleugelt en er soms op de eigenaardigste manier mee gecombineerd optreedt. Voor den Germaan in het gevecht heeft zij deze beteekenis, dat zij bij hem eene groote voorstelling wekt van eigen kracht en daarbij tot geringschatting van die des vijands leidt. De Germaan, die in den kamp stormt, denkt niet aan de mogelijkheid, dat hij de overwinning niet behalen zou, en deze vaste verzekerdheid van eigen superioriteit doet hem dikwijls de voorzichtigheid uit het oog verliezen en is de moeder van wat met een alledaagsch woord waaghalzerij heet. De keerzijde van deze stemming is eene niet zelden bij minder edele naturen voorkomende geneigheid tot snoeven, maar zij heeft ook hare beminnelijke zijde, en deze is eene zekere naïeve doldriestheid, die vele lievelingen der Germaansche poëzie kenmerkt. Van Siegfried af, die in kinderlijken overmoed zich vermaakt met zijn makkers schrik aan te jagen, wanneer hij een door hem gevangen beer tusschen hen loslaat, tot den sprookjesheld, die op reis ging met geene andere bedoeling dan om te leeren, hoe men bang wordt, overal ontmoeten wij in poëzie, die op Germaanschen bodem gegroeid is, die neiging om aan impulsen toe te geven, zonder de gevolgen te berekenen, en hoe talrijk is het aantal helden en geluuskinderen, die in hun jeugd voor onverstandig en onhandig doorgingen, tot eerst de leeftijd, die voor daden bestemd is, deed uitkomen, wat er in hen school? Het phantasieleven nam hun geheele ontwikkelingsperiode in beslag. Daarmee hangt samen de voorliefde voor den onverstandige,

die in zijn dwaasheid het verder brengt en soms wijzer dingen zegt dan de wereldwijze, een type dat den overgang vormt tot die soort sprookjeshelden, wier eenvoudige wijsheid over de geraffineerdheid van den meer ontwikkelden — niet zelden boosaardigen — tegenstander zegeviert. Hier stuiten wij tevens op de Germaansche nuchterheid, die ik kort geleden noemde. Het is het half gevoileerde geestesleven van een nog niet tot volkomen zelfbewustzijn ontwaakt volk, dat uit deze typen spreekt. Daarom zijn ook deze Hanzen de bijzondere lievelingen van dien leeftijd en die volksklasse, die zelf nog sterk door hun phantasielevens beheerscht worden. Om eene hoogere roeping te vervullen, was echter eene andere opvatting van de verhouding tusschen het nuchtere en het ontwikkelde verstand noodig, en ook deze vindt in de Germaansche poëzie hare uitdrukking. Gelijk de Germanen zelf aan het begin onzer jaartelling overgaan uit den droomerigen toestand van een kinderlijk volk in den zelfbewusten toestand van een volk, dat geschiedenis maakt, zoo ontwikkelde zich ook het Germaansche heldenideaal tot dat van den zelfbewusten held, wiens verstand gelijk zijn moed van superieuren aard is. Wat is de grootste roem van den storm- en kampgod Óðinn? Dat hij de runen heeft uitgevonden. Waar openbaart hij zich in zijne heerlijkste heerlijkheid? Waar hij wijzer is dan Vaf þrúðnir, de wijste der reuzen. Het verdient onze aandacht, dat de litteraire vorm, waarin deze wijsheid van den oppergod verheerlijkt wordt, dezelfde is, waarin nog heden ten dage het sprookje de eenvoudige wijsheid van den burgerman

prijst. De bedoeling is volmaakt tegengesteld, maar de inkleeding is dezelfde. Uit vragen en antwoorden zal blijken, wie de meerdere is. De reus geeft op alle vragen, die de god stelt, een juist antwoord, tot deze vraagt: „Wat sprak Óðinn zelf in het oor van zijn zoon, voor deze den brandstapel besteeg?” Die vraag kenschetst den vrager als den meerdere; de eeuwige gedachte van den god te raden, daartoe is de reus niet in staat. — In een sprookje onzer dagen is de diepe gedachte echt populair door een kwinkslag vervangen. ¹⁾ De koster, als dominee verkleed, komt tot den koning en zal toonen wat hij weet. Na een paar snedige antwoorden ontvangen te hebben vraagt de koning met het air van een oppergod: „Daar je van alle dingen zooveel verstand hebt, zeg mij, wat denk ik op dit oogenblik?” Maar zonder aarzelen antwoordt de tegenpartij: „O! je denkt wel, dat het de dominee is die voor je staat; maar ik mag een ongeluk krijgen, als je het niet mis hebt, want het is de koster.” De diepzinnige mythe is hier gezonken tot een woordspeling.

Ik ben afgedwaald, Geachte Toehoorders! van de mij voorgenomen taak, het zoeken naar de psychologische elementen der Germaansche dapperheid. En toch is er nog een trek, waarbij ik gaarne even met u wil stilstaan, een trek, die ongetwijfeld nauw samenhangt met het sterke phantasieleven der Germanen; ik bedoel hun onbedwingbaren lust tot reizen

¹⁾ Asbjørnsen, Norske Folke og Huldreventyr, p. 221 e. v.

en trekken. Een elementaire trek is deze lust geenszins; hij laat zich wel tot verschillende drijfveren terugbrengen, waaronder naast de verbeelding zonder twijfel de vruchtbaarheid van het volk te noemen is, die hen aanspoort om nieuwe woonplaatsen en nieuwe middelen van bestaan te zoeken. Maar toch speelt hierbij de zuivere bekoring van het onbekende eene niet geringe rol. Dat deze neiging krijgshaftigheid moest ontwikkelen, is duidelijk. Thans reist men met eene gevulde portemonnaie en koopt zodoende de inspanning af, die tot eigen onderhoud in den vreemde noodig is; maar nog is het reizen in weinig beschaafde landen met niet geringe gevaren verbonden, en in de oudheid was voor het verhuizen, vooral van geheele volksstammen het bereid zijn tot den oorlog een eerste vereischte. De reislust is een echte kenmerkende trek der Germanen; van de dagen der Kimbren en Teutonen tot op den huidigen dag is hij hun bijgebleven; om hem te definieeren is dus heel wat materiaal voorhanden. Wij zien de Germanen in de jeugd van hun volksbestaan van alle zijden op het Romeinsche rijk aanstormen en de oude wereld overstroomen; wij zien ze in weinige eeuwen tijds niet minder dan drie malen Engeland veroveren; wij zien Germaansche zeeroovers den schrik van Europa worden; wij zien ze een rijk stichten in Zuid-Italië; wij zien ze voorop gaan in de scharen der kruisvaarders; en eindelijk herkennen wij denzelfden trek in de zucht tot kolonisatie, die de moderne, niet het minst de Germaansche volken kenmerkt.

En bij de individuen valt hetzelfde verschijnsel waar

te nemen als bij de volken. De dolende ridder, die op avontuur gaat, de reizende zanger, die zijn geluk aan de koningshoven beproeft, het zijn wel is waar algemeen Europeesche typen, maar toch zijn zij in het bijzonder vertegenwoordigd in de Germaansche landen en in de landen, die een tijd lang door Germanen bezet zijn geweest. Zij zijn in zeker opzicht de voorloopers der toeristen onzer dagen, die insgelijks voor het meerendeel Germanen, ja zelfs Germanen van een bepaalden stam, den Angelsaksischen, zijn.

Eén ding treft ons echter bij al die Germaansche veroveringen, en wel hun korte duur. Het is, alsof met den impuls, die tot de verovering leidde, de kracht van een Germaansch volk was uitgeput. Ontelbare malen zijn Italië en Gallië door Germanen veroverd, en nog steeds zijn Italië en Gallië Romaansche landen. Aan Gallië gaf een Germaansch volk zijn naam; zijn vorstengeslacht bleef er heerschen, maar noch het volkskarakter, noch de spraak werd Frankisch. In het middeleeuwsche riddersdom leeft nog de Germaansche geest op Franschen bodem, maar de moderne Franschman gelijkt — in zijn elegantie en in zijn beweeglijkheid — meer op Caesars Galliërs dan op den ongeslepen maar sterken Germaan. Niettegenstaande de vele veroveringen der zuidelijke landen verplaatst zich ook in de geschiedenis de taalgrens geen haarbreed naar het Zuiden. Het is waar, in eene van een Germaansch standpunt voorhistorische periode was een deel der landen, die thans in het bezit der Germanen zijn, de woonplaats van Kelten, en hier heeft dus eenmaal eene verschuiving der taalgrens plaats gehad. De

invasie geschiedde toen vermoedelijk op zoo groote schaal, dat den weinigen Keltischen bewoners, die in die landen overbleven, niets anders restte dan zich aan de overwinnaars te assimileeren. De analogie van wat later bij de komst der Angelsaksen in Brittannië gebeurde geeft ook aanleiding om te vermoeden, dat er niet veel Kelten in het door Germanen bezette gebied achterbleven, maar dat zij zich terugtrokken naar de landen, waar hunne stamverwanten woonden. Gansch anders is het den Germanen vergaan, waar zij kwamen onder eene dichte bevolking, die zich onmogelijk in haar geheel liet doodslaan of verjagen. Laat ons nogmaals een blik slaan op Gallië, dat achtereenvolgens door Romeinen en Germanen veroverd is. De tegenstelling is treffend. De Romein overwint en romaniseert; de Germaan overwint — en wordt geromaniseerd. Ik geef toe, dat de conditiën niet geheel dezelfde zijn. De Romein, die Gallië romaniseert, vertegenwoordigt tegenover de Keltische bevolking de hoogere beschaving; de Germaan, die Gallië en Italië niet kan germaniseeren, is in beschaving de mindere. Men moet deze tegenstelling wel in het oog houden en niet aan het volkskarakter toeschrijven, wat misschien slechts een uitvloeisel van den beschavingstoestand is. Maar ik vraag: is het den Germanen dan ooit gelukt, een minder ontwikkeld volk te germaniseeren? Gaat heen en ziet naar de vele door Germanen gekoloniseerde landen. Overal herhaalt zich hetzelfde schouwspel. Of zij hebben de inboorlingen verdrongen, zooals in Noord-Amerika; òf zij zijn voor de inboorlingen vreemdelingen gebleven, en zouden er lang in op- of ondergegaan

zijn, indien niet kanonnen en de aanvoer van telkens nieuwe krachten uit het moederland hen staande hielden.

Omgekeerd verdient het onze aandacht, dat de Germaan binnen zijn eigen grenzen minder voor vreemden invloed toegankelijk is dan sommige van zijne bureu. Hoevele zijn niet de cultuurelementen, door Germaansche volken uit de oude wereld opgenomen, zonder dat daardoor het Germaansch karakter dier volken ook maar eenigszins gewijzigd werd. Van de praehistorische bewoners van Sleeswijk-Holstein en Jutland af, die aan de Myceensche kunst motieven voor de versiering hunner wapenen ontleenden ¹⁾, tot de hedendaagsche dichters en schilders toe, die in het Zuiden voor hun talent bevruchting zoeken, steeds hebben de Germanen inwerking van vreemde cultuur ervaren, en toch zijn zij Germanen gebleven. Evenzoo is het met de taal. De moderne Germaansche talen wemelen van Latijnsche woorden, in verschillende tijden opgenomen, maar gegermaniseerd, zoodat een dikwijls moeilijk onderzoek noodig is, om een woord als vreemd te herkennen. Maar buiten de grenzen? De Skandinavische Normandiërs hadden nauwelijks eene eeuw in Frankrijk vertoefd, toen zij uittogen om Engeland te veroveren. En dit van nature Germaansche volk, dat ook toen door den veroveringstocht, dien het ondernam, nog zijn Germaansch karakter toonde, vertegenwoordigt toch in Engeland, en zijne taal vertegenwoordigt in de Engelsche taal het Romaansch element!

¹⁾ Sophus Müller, Nordische Altertumskunde I, 295.

Wat leeren wij uit de aangehaalde voorbeelden? Dat de Germaan vreemde cultuurelementen gemakkelijk opneemt en naar zijne behoeften omvormt, maar dat het hem moeilijk valt, een vreemd volk aan zich te assimileeren. Dat hij tegenover de overheersching en het assimilatievermogen van vreemden sterk is in zijn eigen land, maar in den vreemde spoedig zijn karakter opgeeft. Voert ons dit resultaat niet tot ons punt van uitgang terug? Want wat is het, dat hem sterk maakt tegen den vijand van buiten, hetzij deze met geweld van wapenen of met de macht eener sterke cultuur op hem indringt? Immers zijn gevoel van onafhankelijkheid, dat hem den vreemdeling met wantrouwen doet bejegenen, en dat hem onverwinnlijk maakt, zoolang hij gerugsteund wordt door de groote massa zijner stamgenooten. Wat is het, dat hem in den vreemde zoo spoedig zijn volkskarakter doet verliezen? Zou het niet wezen datzelfde gevoel van onafhankelijkheid, dat hem doet verzuimen zich aan te sluiten, waar aan aansluiting dringende behoefte bestaat, en dat hem drijft, juist onder vreemden zijn karakter tot het uiterste op den voorgrond te plaatsen, waardoor hij veel meer de aandacht trekt en in de oogen zijner omgeving veeleer een absurditeit wordt, dan de menschenkenner, die onder den schijn van meegaandheid zijn diepste karakter onaangetast weet te bewaren? Maar wie eenmaal zichzelf tot een absurditeit gepousseerd heeft, hij is niet ver van dien staat van verblindheid, waartoe Jupiter dengene voert, wiens ondergang hij wil bewerken.

En eindelijk, wat zou het zijn, dat hem ongeschikt

maakt, om andere volken aan zich te assimileeren? Ik geloof niet, dat ik dwaal, Geachte Toehoorders, indien ik de oorzaak van dit gebrek, indien men het zoo wil noemen, zoek in datzelfde steile, onbuigzame karakter, dat niet halverwege tegemoet komt, en nog meer misschien in een daarmee gepaard gaand gebrek aan organiseerend talent. Immers, wij zagen het reeds, om te organiseeren is noodig de voorstelling van een geheel, waarvan men een deel uitmaakt, en hoe sterker individualisme, hoe minder eerbied voor het geheel. Een volk, dat uit louter individuen bestaat, is niet in staat tot een sterk gemeenschapsleven, tenzij er een groote gemeenschap van belangen besta of een hoog ontwikkeld geestesleven de oogen der individuen geopend heeft voor vreemde eischen. De geschiedenis der Germanen levert voorbeelden op van een dergelijk gemeenschapsleven; te edeler, naar gelang de overtuiging van alle leden der gemeenschap meer op eigen nadenken gegrond was. Maar helaas! indien dergelijke oogenblikken van verheffing in het leven der individuen tot de zeldzaamheden behooren, ook in dat der volken plegen zij geene eeuwen te duren, en wanneer zij voorbij zijn, treden ook de toestanden weer in, die het onvermijdelijk gevolg zijn van het volkskarakter. Op *dit* oogenblik doorleeft een Germaansch volk zulk een tijd van verheffing, daar waar in een ver werelddeel Germaansche vrijheidszucht tegen Germaansche veroveringszucht een kamp op leven en dood waagt. Voor den stamverwant in de verte is er in het aanschouwen van dien vertwijfelden strijd iets, dat moed geeft voor de toekomst van het geheele ras. Zoolang

er Germanen zijn, wier liefde tot de vrijheid hen tot zulk een samenwerking voeren kan, zoolang staat het Germaansche karakter nog op zijn volle hoogte, en wij mogen er niet aan twijfelen, of van dat volk zal een verjongende invloed kunnen uitgaan zelfs op dat andere Germanenvolk, dat thans, aan zijn eigen geschiedenis ontrouw, toegeeft aan imperialistische neigingen.

Edel Achtbare Heeren Bestuurders der stad Amsterdam en Curatoren dezer Universiteit! Ik ben U dankbaar voor het groote blijk van vertrouwen, dat Gij mij gegeven hebt, door mij herwaarts te roepen, om onderwijs te geven aan deze doorluchte Hoogeschool. Indien het bewustzijn van het gewicht der taak, waartoe ik geroepen ben, mij heden vervult, dan is dat niet, om mij neer te drukken onder het natuurlijk gevoel van eigen geringheid, maar om mij te bezielen met den moed, die onmisbaar is, om die taak met vertrouwen te aanvaarden. Uit het feit, dat uwe keuze op mij gevallen is, meen ik te mogen opmaken, dat Gij het noodig hebt geoordeeld, dat aan de studenten in de Nederlandsche Letteren naast het onderwijs in de taal en letterkunde van het Vaderland in de eerste plaats de gelegenheid geboden worde tot het leggen van een germanistischen grondslag voor hunne studie. Wilt er van overtuigd wezen, dat ik niet alleen deze opdracht met blijdschap aanvaard, maar dat ook het andere deel der mij opgelegde taak mij na ter harte zal

gaan, en dat ik doen zal, wat in mijn vermogen is, om u het gemis van mijn voorganger, wiens geleerdheid gelijk zijn werkkraft boven mijn lof verheven is, niet te pijnlijk te doen gevoelen.

Weledele Hooggeleerde Heeren, Professoren aan deze Universiteit. Het is mij eene vreugde, U heden als mijne ambtgenooten te mogen begroeten. Het gevoel van schroom, dat mij bij deze gedachte bezielt, wordt opgewogen door het bewustzijn, dat ik te allen tijde op uw steun en uwe voorlichting zal mogen rekenen. Vergunt mij, mij heden in uwe vriendschappelijke medewerking aan te bevelen.

In het bijzonder gewenscht is mij uwe medewerking, ambtgenooten der litterarische faculteit. De vriendelijke wijze, waarop Gij mijne benoeming hebt begroet, is mij een waarborg uwer vriendschappelijke gezindheid. Moge het mij gelukken, mij die gezindheid waardig te maken. De Germaansche geest — ik mocht een oogenblik geleden uwe aandacht er op vestigen — bereikt een hoogtepunt van zijn bloei, daar waar samenwerking wordt verkregen, niet slechts met behoud van, maar juist dóór de onafhankelijke overtuiging van ieder individu. De onafhankelijkheid van uw denken is een bekend feit. Moge het ons gegeven zijn, door samenwerking den bloei dezer Hoogeschool te bevorderen.

Het is met een bijzonder gevoel van dankbaarheid en vriendschap, dat ik U heden begroet, mijn leermeester en vriend, thans mijn ambtgenoot, Sijmons. Dat gij heden naar mij hoort, vervult mij met

vreugde, ofschoon het betaamde, dat ik alle dagen hoorde naar u, den leider der Germaansche studiën in Nederland. Van het oogenblik af, waarop ik tot het bewustzijn ontwaakte, dat de roeping van den student aan de academie nog eene andere is dan zich in te spannen om die papieren in handen te krijgen, die hem eene kostwinning zullen verschaffen, zijt gij het geweest, die mijne studie geleid en aangemoedigd hebt, en toen in later jaren de verhouding van leermeester tot leerling allengs eene werd van vriend tot vriend, zijt gij voortgegaan, in mijne studie het levendigste belang te stellen en mij zoowel door uw voorbeeld als door uw raad te steunen. Dat mijne benoeming voor U eene reden tot blijdschap was, ik weet het. Laat mij hier mogen herhalen, wat ik U reeds persoonlijk mocht mededeelen: mijn hoogste eerezucht zal het zijn, mij een den leermeester niet geheel onwaardig leerling te toonen.

Mijne Heeren Studenten! Ofschoon gij, volgens een wettig gebruik, de laatsten zijt, die ik heden toespreek, gij neemt toch van dezen dag af in mijne gedachten eene eerste plaats in. Indien ons samenwerken beantwoordt aan de verwachting, die ik er van koester, dan zal het voor U en voor mij leerzaam wezen. De omgang met jongeren doet ons met onzen tijd medegaan, en het letten op de behoeften van anderen scherpt onzen blik voor duizend dingen, die wij meenden te weten en die wij inderdaad slechts half of gebrekkig weten. Voor mij zelf kan ik er mij dus in allen deele over verheugen, dat mijn

ambt mij tot den omgang met U verplicht. Maar ook voor U hoop ik dat onze regelmatige samenkomsten niet onvruchtbaar zullen wezen. Gij bezoekt de Universiteit met een tweeledig doel. Gij wenscht u te bekwamen tot het afleggen van een examen; maar gij wenscht ook uw bijzonderen aanleg te ontwikkelen. Houdt steeds dit tweede doel als het edelste voor oogen. Verliest niet den samenhang met het geheel uit het oog, en maakt dat gij in staat zijt, de resultaten van verschillende takken der wetenschap in Uwen geest op te nemen en te verwerken. Maar is er een onderdeel Uwer studie, dat U bijzonder belang inboezemt, schroomt niet, daaraan een gewichtig deel van Uwen tijd te besteden. Want slechts die studie is vruchtbaar, die met het geheele hart geschiedt. Indien het mij gegeven zal zijn, bij zulke studie sommigen Uwer van dienst te zijn en zodoende leerlingen in engeren zin te vormen, ik zal het beschouwen als de vervulling van een mijner hoogste plichten en mijner schoonste wenschen.

IK HEB GEZEGD!

